

Robert Knox, transcendentální anatomie a imaginace rasové války

Ivo Budil

ROBERT KNOX, TRANSCENDENTAL ANATOMY AND IMAGINATION OF RACIAL WAR

The main aim of the study is to emphasize the role and contribution of the Scottish physician and surgeon Robert Knox to the emergence and expansion of modern racial thinking and the concept of a racial war which became later influential as a result of the works of representatives of Social Darwinism. The main ideas outlined in the book *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*, published by Robert Knox in 1850, will be analyzed in the historical and intellectual context of transcendental anatomy and Eurasian revolution.

KEYWORDS:

Robert Knox; Race; Racial Ideology; Transcendental Anatomy; Social Darwinism; Eurasian Revolution; Étienne Geoffroy Saint-Hilaire

Hlavním cílem předložené studie je přiblížit úlohu skotského anatoma a antropologa Roberta Knoxe v procesu zrodu moderního rasového myšlení v širším historickém a intelektuálním kontextu koloniální expanze Západu a ohlasu transcendentální anatomie na britských ostrovech před nástupem darwinismu. V prvních desetiletích 19. století byla anatomie považována za „revoluční“ disciplínu, byla vedle geologie, astronomie, fyziky a zoologie nástrojem nastolení sekulárního pojetí světa. Před Charlesem Darwinem chyběli na britských ostrovech přírodovědci či filozofové, kteří by se intelektuálním přínosem dokázali vyrovnat vlivu německé *Naturphilosophie* nebo francouzské vědy reprezentované osobnostmi typu Cuviera, Lamarcka nebo Saint-Hilaira. Robert Knox byl v jistém smyslu typickým představitelem britské předdarwinovské vědy — epigonem německých a francouzských myslitelů, jejichž podněty přenašel do britského prostředí.

ZROZENÍ MODERNÍHO RASOVÉHO MYŠLENÍ

Vznik rasové ideologie jako významné součásti moderní politické kultury západní civilizace, která se v nejvýraznější podobě projevila v genocidní politice nacistického Německa, je úzce spjat s radikální proměnou vztahu mezi Západem a zámořskými kulturami a civilizacemi na přelomu raného novověku a moderní doby. Někteří autoři nazvali nástup nové geopolitické konstelace tzv. eurasijskou revolucí probíhající přibližně v letech 1750 až 1830, která zásadně narušila mocenskou rovnováhu, jež byla charakteristická pro svět raného novověku.¹ Rasová imaginace byla symbolickým komentářem a legitimizační strategií redistribuce globální moci ve prospěch průmyslového a imperiálního Západu.

---

¹ John DARWIN, *After Tamerlane: The Global History of Empire since 1405*, London 2007, s. 160.

Hannah Arendtová pokládala moderní rasismus totalitních a autoritářských hnutí včetně antisemitismu za důsledek tzv. bumerangového účinku imperialismu spočívajícího v přenesení specifické koloniální mentality, která se vyznačovala rasismem, genocidou a vykořisťováním domorodých populací, zpět do Evropy, kde byla aplikována na místní obyvatelstvo.² Obdobně William Edward Burghardt Du Bois, Aimé Césaire nebo Frantz Fanon tvrdili, že Evropanům připadala na nacismu nepřijatelná především skutečnost, že použil západní koloniální metody ve vztahu k příslušníkům samotné bílé rasy.³

Rasová klasifikace lidstva se rozšířila v důsledku rozvoje západních přírodních věd v závěrečných desetiletích 18. století, kdy stále více autorů po vzoru Françoise Berniera a Johanna Friedricha Blumenbacha zdůrazňovalo historický význam somatické diverzity lidského druhu. Francouzský orientalista Constantin François Volney krátce před Francouzskou revolucí přehodnotil tradiční hippokratovský environmentalismus a označil fyziognomii za důležité svědectví o minulosti dané populace: národy Evropy a Asie mají své dějiny zapsány ve svých tvářích.⁴ Zásadou přírodovědce Williama Frédériccka Edwardse, orientalistů Williama Jonese nebo Friedricha Schlegela, historiků Augustina a Amédéa Thierryových a Julese Micheleta či ekonoma Charlese Dunoyera se rasa stala privilegovaným nástrojem poznání a pochopení dramatických změn probíhajících ve světě na počátku moderního věku. Soustava rasové hierarchie tak, jak se vytvořila v západních vizích v prvních desetiletích 19. století, reprezentovala globální metaforu světa, který zrodila eurasijská revoluce. Nápadná nerovnoměrnost světového ekonomického vývoje představovala obdobně jako výsledky válečných konfliktů silný argument ve prospěch zásadní odlišnosti v rasových dispozicích, výhodách rasové čistoty a zhoubnosti rasového míšení.

Biologické vymezení rasy jako fatálního predikátu ospravedlňujícího historicky privilegované postavení určité populace se definitivně prosadilo především po roce 1848, kdy se zcela nenaplnila liberální očekávání spojovaná s evropskými revolučními bouřemi. Dekáda mezi rokem 1850, kdy vyšla Knoxova studie *Lidské rasy* (*The Human Races*), a 1859, kdy Charles Darwin vydal *O původu druhů* (*On the origin of species*), představovala klíčové období, kdy se rasové myšlení zařadilo do hlavního proudu západního intelektuálního života.

ŽIVOT A DÍLO ROBERTA KNOXE

Robert Knox se narodil 4. září 1791 jako osmé dítě (z devíti) a pátý (předposlední) syn Roberta Knoxe staršího, který vyučoval matematiku a přírodní vědy na prestižním učilišti George Hériot's School v Edinburghu. Robert Knox starší se jako jeden

2 Hannah ARENDTOVÁ, *Původ totalitarismu*, Praha 1996, s. 278.

3 Richard KING — Dan STONE (edd.), *Hannah Arendt and the Uses of History: Imperialism, Nation, Race, and Genocide*, New York 2007, s. 4–8; Robert BERNASCONI, *How to Read Sartre*, New York 2007, s. 55; Kathryn T. GINES, *Black Women in the Ivory Tower, 1850–1954*, Burlington 2007, s. 40–41.

4 Constantin François VOLNEY, *Voyage en Syrie et en Égypte, pendant les années 1783, 1784 & 1785*, Paris 1787, s. 76.

z předních svobodných zednářů 16. listopadu 1789 účastnil položení základního kamene Edinburské univerzity.⁵ Sympatizoval s Francouzskou revolucí a jeho vzorem byl Mirabeau. Stal se členem Společnosti přátel lidu (Society of the Friends of the People), která vznikla v červenci 1792, tři roky po pádu Bastily. Po studiu na Royal High School v Edinburghu se Robert Knox mladší v listopadu 1810 zapsal na lékařskou fakultu Edinburské univerzity (University of Edinburgh Medical School), která byla založena v roce 1726 a na přelomu 18. a 19. století představovala největší lékařské učiliště na britských ostrovech. Robert Knox absolvoval v roce 1814 po obhájení devětdvacetistránkové dizertační práce *De viribus stimulantium et narcoticorum in corpore sano*.⁶ Poté strávil několik měsíců u proslulého chirurga Johna Abernethyho v londýnské Nemocnici svatého Bartoloměje. Robert Knox, který toužil po službě v zámoří, 16. června 1815 vstoupil jako vojenský lékař do armády.⁷

Po bitvě u Waterloo byl Robert Knox 24. června 1815 odeslán do Bruselu, kde pod vedením chirurga Charlese Bella pracoval jako ošetřovatel zraněných vojáků.⁸ Po návratu do Anglie v době vánočních svátků 1815 působil v nemocnici v Haslaru a poté přibližně rok v ústavu Melsea v Hampshiru, který byl zřízen, aby odlehčil přetížným vojenským nemocnicím ve městech Portsmouth, Portsea a Gosport. V dubnu 1817 Robert Knox společně se 72. pěším plukem (Highlanders) odplul do Kapska. Zde se vydával do divokého vnitrozemí, věnoval se lovu, všímal si místní přírody a místních populací a v letech 1818 až 1819 se účastnil bojů s domorodci.⁹ Později poznamenal, že Britové si koloniální problémy zavínili svou nenasytností a neobratností.¹⁰ Koncem roku 1820 se vrátil do Edinburghu.¹¹

Robert Knox, který se usadil v Edinburghu v rodinném sídle na Nicolson Square, požádal armádu o svolení k ročnímu pobytu v zahraničí, které mu bylo 26. září 1821 uděleno.¹² Zamířil do Paříže, která se stále těšila pověsti hlavního města západní vědy. Pracoval v L'Hôpital de la Charité pod vedením Alexise Boyera a Philiberta Josepha Rouxe.¹³ Seznámil se s průkopníkem válečné medicíny Dominiquem Jeanem Larreyem a anatomy a zoology Henrim Mariem Ducrotayem de Blainville a Constantem Dumérilem.¹⁴ Poslouchal přednášky dvou pravděpodobně nejvýznamnějších komparativních anatomů své doby a velkých rivalů Étiennea Geoffroye Saint-Hilaira a Georgese Cuviera.¹⁵ V roce 1852 napsal Robert Knox v knize *Velcí umělci a velcí anatomové* (*Great*

5 Henry LONSDALE, *A Sketch of the Life and Writings of Robert Knox, the Anatomist*, London 1870, s. 3.

6 Tamtéž, s. 6–7.

7 Isobel RAE, *Knox, the Anatomist*, Edinburgh 1964, s. 9.

8 Alan W. BATES, *The Anatomy of Robert Knox: Murder, Mad Science and Medical Regulation in Nineteenth-Century*, Eastbourne 2010, s. 31–32; I. RAE, *Knox*, s. 10–11.

9 H. LONSDALE, *A Sketch of the Life*, s. 13–14; A. W. BATES, *The Anatomy of Robert Knox*, s. 79.

10 I. RAE, *Knox*, s. 12–16; A. W. BATES, *The Anatomy of Robert Knox*, s. 37–38.

11 I. RAE, *Knox*, s. 17–21.

12 Tamtéž, s. 21–22.

13 Tamtéž, s. 23.

14 H. LONSDALE, *A Sketch of the Life*, s. 17–18.

15 Robert KNOX, *Races of Men: A Philosophical Enquiry into Influence of Race over the Destinies of Nations*, London 1962, s. 440; Evelleen RICHARDS, *The "Moral Anatomy" of Robert Knox:*

Artists and Great Anatomists) o Georgesu Cuvierovi, že byl „hned po Aristotelovi největším anatomem, jaký kdy žil [...] Před Cuvierem vypadala geologie jako fraška, předmět posměchu, kosmogonie byla mýtem, dějiny stvoření spleteninou omylu a nesmyslu“.¹⁶

Byl to ale Étienne Geoffroy Saint-Hilaire,¹⁷ kdo měl na Roberta Knoxe zásadní a celoživotní vliv. Saint-Hilaire, profesor zoologie v Muzeu přírodních dějin v Paříži (Muséum d'Histoire Naturelle) byl hlavním představitelem filozofické neboli transcendentální anatomie, která dominovala západoevropským lékařským a antropologickým oborům až do vystoupení Charlese Darwina.¹⁸ Představitelé německé romantické filozofie (*Naturphilosophie*), kteří přímo inspirovali filozofickou anatomii, byli přesvědčeni, že za nekonečnou rozmanitostí organického života se skrývá jednotný architektonický plán (*Bauplan*) a že všichni obratlovci jsou navzdory nesmírné variabilitě manifestacemi jednoho základního typu.¹⁹ Cestu ke zrodu filozofické antropologie otevřeli v roce 1784 Johann Wolfgang Goethe²⁰ a Félix Vicq d'Azyr, kteří nezávisle na sobě u člověka objevili mezičelistní (intermaxilární) kost, jejíž absence až doposud bránila sjednocení lidského druhu s ostatními obratlovci po osteologické stránce.

Geoffroy Saint-Hilaire byl monogenistou, který zdůrazňoval, že lidstvo se vyvinulo z jediného předka; v každém embryu jsou obsaženy potenciálně všechny lidské rasy, přičemž záleží na vnějších okolnostech, která z nich se konkrétně uskuteční. Permanentní varianty lidského druhu zvané rasy podléhají zákonům jednoty všech organismů odhalených transcendentální anatomii. Varianta vzniká vždy jako deformace, odchylka od jednotného přírodního plánu.²¹ Člověk je specifická realizace organické hmoty udržitelná během určitého časového intervalu. Některé lidské rasy se příliš odchýlily od přírodního plánu a jako všechny abnormality a monstra jsou odsouzeny k zániku; pomíjivý je lidský druh jako takový.²²

Georges Cuvier, hlavní oponent Étiennea Geoffroye Saint-Hilaira, se hlásil k funkcionalismu a za hlavní faktor utvářející morfologii organismů pokládal adaptaci na pří-

The Interplay between Biological and Social Thought in Victorian Scientific Naturalism, Journal of the History of Biology 22, 1989, č. 3, s. 373–436.

16 I. RAE, Knox, s. 28–29.

17 Hervé Le GUYADER, *Geoffroy Saint-Hilaire, A Visionary Naturalist*, Chicago 2004.

18 Nicolaas A. RUPKE, *Richard Owen: Victorian Naturalist*, New Haven 1994, s. 106.

19 Tamtéž, s. 108.

20 Henri BORTOFT, *The Wholeness of Nature: Goethe's Way of Science*, Edinburgh 1996; TÝŽ, *Taking Appearance Seriously: The Dynamic Way of Seeing in Goethe and European Thought*, Edinburgh 2012; Jocelyn HOLLAND, *German Romanticism and Science: The Procreative Poetics of Goethe, Novalis, and Ritter*, London 2009; Frederick R. AMRINE — Francis J. ZUCKER — Harvey WHEELER, *Goethe and the Sciences: A Reappraisal*, Dordrecht 1987; Andrew CUNNINGHAM — Nicholas JARDINE, *Romanticism and the Sciences*, Cambridge 1990; Dušan PLEŠTIL, *Okem duch. Živá příroda v předdovědných spisech Johanna Wolfganga Goetheho*, Praha 2006; Robert J. RICHARDS, *The Romantic Conception of Life. Science and Philosophy in the Age of Goethe*, Chicago 2002.

21 R. KNOX, *Races of Men*, s. 445.

22 Tamtéž, s. 446.

rodní prostředí.²³ Zatímco Geoffroy Saint-Hilaire byl považován za radikálního odpůrce monarchie, Cuvier byl vnímán jako konzervativní stoupenec režimu Karla X. Robert Knox označil Cuvierovo vystoupení proti Saint-Hilairovi za „starý válečný pokřik aristoteliků a církve“.²⁴ Německá přírodní filozofie a francouzská filozofická anatomie výrazně ovlivnily britské intelektuální prostředí, které v rozvoji přírodních věd zaostávalo za kontinentem. Myšlenka, že při výkladu přírodní rozmanitosti má mít transcendentální logika formy přednost před funkční adaptací, rozdělila místní vzdělance. Zatímco představitelé univerzity v Cambridge a Oxfordu se ve své většině přikláněli ke Cuvierovu funkcionalismu, badatelé usazení v Londýně a Edinburghu dávali přednost romantické transcendentální epistemologii.²⁵ Tuto dichotomii odstranil až vzestup darwinismu v šedesátých letech 19. století.²⁶ Základní otázka, která před Darwinovým vystoupením rozdělovala britskou akademickou veřejnost, nebyla otázka evoluce, ale vztah formy versus funkce.²⁷ Charles Darwin, který opustil na lodi *Beagle* břehy Anglie v roce 1831, poprvé četl záznam diskuse mezi Cuvierem a Saint-Hilairem po návratu roku 1837.²⁸

Někteří Saint-Hilairovi britští stoupeneci se hlásili k radikálům, sympatizovali s Francouzskou revolucí a bouřili se proti establishmentu College of Physicians a College of Surgeons.²⁹ Mezi příznivce transcendentální anatomie náleželi ve Velké Británii kromě Roberta Knoxe především Richard Owen,³⁰ Edward Forbes, Robert Edmond Grant, William Sharpey, Martin Barry, William Benjamin Carpenter a Joseph Henry Green.³¹ List *Times* označil v roce 1856 Richarda Owena za „nejvýznamnějšího anglického vědce“. V této době byly již ideje transcendentalismu na všeobecném ústupu. Prosazoval se pozitivismus Augusta Comta či materialismus Ludwiga Feuerbacha. V roce 1850 prohlásil Jan van der Hoeven působící na univerzitě v Leidenu, že filozofická anatomie byla na evropském kontinentu prakticky opuštěna.³²

23 Cédric GRIMOULT, *Évolutionnisme et fixisme en France. Histoire d'un combat (1800-1882)*, Paris 1998; Toby A. APPEL, *The Geffroy-Cuvier Debate: French Biology in the Decades before Darwin*, Oxford 1987; Pietro CORSI, *The Age of Lamarck: Evolutionary Theories in France (1790-1830)*, Berkeley 1988.

24 R. KNOX, *Races of Men*, s. 171.

25 Edward ROYLE, *Victorian Infidels: Origins of the British Secularist Movement, 1791-1866*, Manchester 1974.

26 N. A. RUPKE, *Richard Owen*, s. 64; Dov OSPOVAT, *The Development of Darwin's Theory, Natural History, Natural Theology, and Natural Selection, 1838-1859*, Cambridge 1981; Robert J. RICHARDS, *The Meaning of Evolution. The Morphological Construction and Ideological Reconstruction of Darwin's Theory*, Chicago 1993.

27 Tamtéž, s. 69.

28 D. OSPOVAT, *The Development of Darwin's Theory*, s. 28.

29 N. A. RUPKE, *Richard Owen*, s. 68; Adrian DESMOND, *The Politics of Evolution*, Chicago 1989; Philip F. REHBOCK, *The Philosophical Naturalists: Themes in Early Nineteenth-Century British Biology*, Madison 1986.

30 Nicolaas A. RUPKE, *Richard Owen, Biology without Darwin*, Chicago 2009; Phillip Reid SLOAN, *On the Edge of Evolution*, úvodní studie, in: Richard Owen, *Hunterian Lectures in Comparative Anatomy, May-June, 1837*, Chicago 1992, s. 1-72.

31 N. A. RUPKE, *Richard Owen*, s. 64.

32 Tamtéž, s. 116-117.

Nejznámějším a nejlivnějším artefaktem transcendentální anatomie ve Velké Británii byla bezpochyby kniha *Pozůstatky přírodních dějin stvoření* (*Vestiges of the Natural History of Creation*) od Roberta Chamberse z roku 1844,³³ i když Robert Knox v ní rozpoznal práci amatéra, o kterém se vyjadřoval jako o nepůvodním kompilátorovi.³⁴ K čtenářům *Pozůstatků přírodních dějin stvoření* náleželi královna Viktorie, Elizabeth Barrett Browningová, Abraham Lincoln, William Ewart Gladstone, Arthur Schopenhauer, Francis Newman, John Stuart Mill, William Stanley Jevons, Florence Nightingalová, Alfred Tennyson, Ralph Waldo Emerson a George Eliot. Alfred Russel Wallace,³⁵ spoluvůrce teorie přírodního výběru, se údajně začal věnovat úvahám o evoluci druhů v roce 1845 po přečtení zmíněné knihy.³⁶

Koncem roku 1822 se Robert Knox znovu usadil v Edinburghu a pohroužil se do studia přírodních a etnologických věd. V prosinci 1823 byl zvolen členem Royal Society of Edinburgh a v lednu 1825 se stal kurátorem patologického muzea s platem sto liber ročně.³⁷ Záhy se zasloužil o podstatné rozšíření jeho sbírek. Zakoupil například kolekci sira Charlese Bella za úctyhodnou sumu tří tisíc liber.³⁸ John Barclay svěřil od 2. března 1825 Robertu Knoxovi část přednášek ve svém úspěšném anatomickém institutu v budově číslo 10 na Surgeon's Square. John Barclay zemřel 21. srpna 1826 ve věku šedesáti šesti let. Royal College of Surgeons odkázal svoji obrovskou anatomickou sbírku pod podmínkou, že instituce vybuduje k jejímu umístění novou budovu (později známou jako Barcleian Museum) a že Robert Knox bude jmenován jejím doživotním správcem. Knox převzal celou Barclayovu výuku a stal se díky didaktickým schopnostem jeho plnohodnotným nástupcem.³⁹ V letech 1826 až 1834 docházelo na Knoxovy přednášky v průměru tři sta třicet pět studentů ročně. Odhaduje se, že Knoxův anatomický institut navštěvovaly dvě třetiny posluchačů medicíny v Edinburghu.⁴⁰

V raném novověku se výuka anatomie na Západě potýkala s chronickým nedostatkem těl vhodných k pitvě, protože ostatky křesťanů nesměly být žádným způsobem znesvěcovány. Výjimky byly činěny pouze v případě zločinců. Výše zmíněný zákaz se pochopitelně nedodržel a docházelo k porušování čerstvých hrobů. Osobám, které obstarávaly nelegálním způsobem lidský „materiál“ pro pitevnické účely, se říkalo resurekcionisté (*Resurrectionists*). V Londýně, kde studovalo osm set mediků, bylo v roce 1831 pro pitevnické účely k dispozici pouhých jedenáct těl.⁴¹ Poměry na britských ostrovech způsobovaly, že adeпти anatomie cestovali za poznáním do Paříže nebo

33 Milton MILLHAUSER, *Just before Darwin: Robert Chambers and Vestiges*, Middletown 1959.

34 R. KNOX, *Races of Men*, s. 170.

35 Michael SHERMER, *In Darwin's Shadow: The Life and Science of Alfred Russel Wallace*, Oxford 2002.

36 Robert CHAMBERS, *Vestiges of the Natural History of Creation and Other Evolutionary Writings*, Chicago 1994, s. ix–x.

37 H. LONSDALE, *A Sketch of the Life*, s. 30.

38 I. RAE, *Knox*, s. 33–34.

39 Tamtéž, s. 38–39.

40 Tamtéž, *Knox*, s. 38–45; A. W. BATES, *The Anatomy of Robert Knox*, s. 56–61.

41 I. RAE, *Knox*, s. 61.

Vídňě, kde byl přístup k pitvě lidských těl podstatně liberálnější. Epidemie cholery, která v letech 1831 až 1832 zdecimovala Evropu, měla pro britské anatomy jeden pozitivní aspekt, protože mohli disponovat tělem každé neidentifikované oběti.⁴²

Případ Williama Burka a Williama Harea, kteří byli zatčeni koncem roku 1828 kvůli vraždám obětí, jejichž těla dodávali (mimo jiné) anatomickému ústavu Roberta Knoxe, bezpochyby přispěl k tomu, že se Knox nestal řádným profesorem anatomie Edinburské univerzity. Bránily tomu i další okolnosti. Univerzitní profesoři byli v Edinburghu jmenováni politicky dosazenými a nevolnými kolejními radami, jejichž členové považovali Knoxe za neortodoxního a excentrického radikála. Devítičlenná komise složená z členů Edinburgh's Royal Society, která se na Knoxovu žádost případem zabývala, v prohlášení z 13. března 1829 vyslovila mínění, že Robertu Knoxovi lze vyčítat určitou laxnost a nedostatek obezřetnosti, s níž kupoval od Burka a Harea těla k pitevním účelům, ale na druhé straně povaha ostatků údajně nevyvolávala podezření o jejich skutečném původu.⁴³ Knoxův životní příběh nicméně přitahoval v této souvislosti pozornost řady literátů, žurnalistů a scénáristů různého zaměření, vzdělání a schopností, počínaje Robertem LouiSEM Stevensonem a konče tvůrci britské černé filmové komedie z roku 2010.⁴⁴

Hlavní příčinou určité marginalizace Roberta Knoxe v akademickém společenství byly především důsledky zákona z roku 1832 (*Anatomy Act 1832*),⁴⁵ který diskriminoval malé soukromé instituty a významně zkomplikoval výuku anatomie mimo oficiální univerzitní půdu.⁴⁶ Robert Knox vystupoval z pozice předsedy Association of Teachers of Anatomy and Surgery proti zmíněné legislativní iniciativě, jejíž předkladatelé se inspirovali francouzským vzorem. Státem pověřená instituce (v Edinburghu to byla Royal College of Surgeons) přidělovala anatomickým ústavům určitou kvótu těl určených k pitvě. Univerzity prosadily prostřednictvím eliminace trhu svůj monopol. Robert Knox se v červenci 1837 neúspěšně ucházel o stolicí obecné patologie na Edinburské univerzitě. Neuspěl ani jako kandidát na místo přednášejícího anatomie pro studenty umění na Skotské akademii (Scottish Academy), ani jako uchazeč o profesuru fyziologie na Edinburské univerzitě.⁴⁷ Manželka Roberta Knoxe zemřela po porodu šestého dítěte na sklonku roku 1841. Koncem následujícího roku 1842 se Robert Knox rozhodl opustit skotskou metropoli a přesídlit do Londýna.⁴⁸

V následujících letech se Robert Knox soustředil na přednášky pro veřejnost a vydávání popularizujících textů, které by mu zajistily odpovídající příjmy. Zároveň

42 H. LONSDALE, *A Sketch of the Life*, s. 64.

43 Tamtéž, s. 85–88; I. RAE, *Knox*, s. 96–99.

44 V roce 1930 byla v Edinburghu uvedena divadelní hra *Anatom (The Anatomist)*, jejímž autorem byl James Bridie. Dylan Thomas napsal scénář k filmu *The Doctor and the Devils* z roku 1985, ve kterém se úlohy Roberta Knoxe (vystupujícího pod jménem „doktor Rock“) zhostil Timothy Dalton.

45 Návrh zákona byl předložen dolní sněmovně 15. listopadu 1831; královský souhlas mu byl udělen 1. srpna 1832.

46 A. W. BATES, *The Anatomy of Robert Knox*, s. 7.

47 I. RAE, *Knox*, s. 121.

48 Tamtéž, s. 126–127.

se vrátil k teoretickým úvahám a věnoval se Naturphilosophii. V Newcastlu, Manchesteru a Birminghamu Robert Knox hovořil před posluchači o tématu, které jej zaujalo již během pobytu na Skotské vysočině a v Jižní Africe — problematice lidských ras. Později prohlašoval, že dramatické události roku 1848 potvrdily jeho teze o úloze rasy v dějinách, a obviňoval publicisty, že si přivlastňují jeho názory.⁴⁹ Soubor Knoxových přednášek, který vydal v roce 1850 pod názvem *Lidské rasy: Filozofické zkoumání vlivu ras na osudy národů* (*The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations*), je eklektickým a obtížně čitelným textem, dokladem skutečnosti, že síla Knoxova talentu a intelektuálního charizmatu spočívala bezpochyby v ústní prezentaci.

V roce 1844 Robert Knox působil krátce v Glasgow v Portland Street School. Poté se definitivně usadil v Londýně. Čas trávil v Britském muzeu. V roce 1852 uveřejnil dvě knihy: *Příručku umělecké anatomie* (*Manual of Artistic Anatomy*) a *Velcí umělci a velcí anatomové* (*Great Artists and Great Anatomists*), nedoceněná díla spojující transcendentální anatomii a výtvarné umění. Největšího ohlasu dosáhl *Příručkou anatomie člověka* (*Manual of Human Anatomy*), která vyšla v následujícím roce, a nelékařskou publikací těžící z dlouholetých rybářských zkušeností: *Ryby a rybaření v Lone Glens ve Skotsku* (*Fish and Fishing in the Lone Glens of Scotland*). V roce 1854, v jednašedesáti letech, dokonce usiloval o opětovný vstup do armády a účast v krymské válce. Určitého profesního zadostiučinění se Knoxovi dostalo 23. září 1856, kdy byl jmenován patologem v Cancer Hospital. Kromě toho působil jako praktický lékař v Hackney. Vydal knihu *Člověk, jeho stavba a fyziologie* (*Man, his Structure and Physiology*) a přeložil z francouzštiny pod názvem *Příručka zoologie* (*A Manual of Zoology*) studii H. Milne-Edwardse.⁵⁰ Robert Knox přečetl Darwinovo dílo *O původu druhů*, ale neuspokojilo jej. Pokládal knihu za pouhý nový výklad tezí předložených v Chambersově *Pozůstatcích přírodních dějin stvoření*. Zůstal věrný Goethovi, Okenovi a Saint-Hilarovi.⁵¹ Zesnul po záchvatu mrtvice 20. prosince 1862.⁵²

KNOXOVO POJETÍ RASOVÉ HIERARCHIE A VÁLKY

Knoxova vize rasy a rasové války představuje pozoruhodný komentář k důsledkům eurasijské revoluce zahalený do antropologického idiomu. Robert Knox zdůraznil, že lidská povaha, individuální a národní, je určena rasovou příslušností. Lidstvo se od

49 R. KNOX, *Races of Men*, s. 22.

50 I. RAE, *Knox*, s. 158–160.

51 R. KNOX, *Races of Men*, s. 570.

52 Záhy po úmrtí Roberta Knoxe v prosinci 1862 uvažovali dva z jeho početných žáků, John Goodsir a Henry Lonsdale, o napsání Knoxova životopisu. Úkolu se nakonec ujal Henry Lonsdale. Jeho dílo bylo dlouho jedinou Knoxovou biografií, pocházející ovšem z pera nekritického obdivovatele (H. LONSDALE, *A Sketch of the Life*, s. vii–x). Knoxovy mimořádné pedagogické schopnosti a jeho význam pro rozvoj moderní srovnávací anatomie plně potvrdily důkladné studie od Isobely Rae (1964) a Alana W. Batese (2010), v nichž byl nicméně věnován pouze omezený prostor Knoxovu příspěvku k formování rasového myšlení.

počátku dějin členilo na rozdílné a permanentní rasové typy. To je klíč k pochopení minulosti, přítomnosti i budoucnosti lidstva.⁵³ Byl přesvědčen, že teprve transcendentální anatomie umožnila zrod relevantní nauky o rase.⁵⁴ Rasa je podle Knoxe vším; literatura, věda, umění, civilizace, všechno na ní závisí.⁵⁵ Civilizace a výchova nezmění rasový základ příslušné populace.

Rasa je silnějším faktorem mravního základu národa než náboženství. Skutečnost, že Keltové jako celek zavrhl reformaci, zatímco Sasové ji přijali, vyplynula z jejich rasového založení.⁵⁶ Bez odpovídajícího rasového základu se nepřenese žádný kulturní nebo civilizační podnět. Na Haiti po vyhnání bělochů zanikly jakékoliv známky civilizovaného života.⁵⁷ Politickou identitu lze měnit podle okolností, rasovou příslušnost nikdy. Národy jsou umělá seskupení lidí; skutečným základem kolektivní identity je rasa, například Židé nikdy nebyli národem, ale rasou.⁵⁸

Jestliže Evropan hovoří o určitých rasách, má vesměs na mysli vzdálené a divoké populace žijící v zámorí. Robert Knox chtěl ukázat, že evropský kontinent je obýván vzájemně nekompatibilními rasami a že tato skutečnost má zásadní význam pro jeho dějiny a soudobý politický život. Johann Friedrich Blumenbach a James Cowles Prichard učinili z rasy exotickou a přírodní kategorii, primordiální živel, z něhož se moderní člověk osvobodil. Robert Knox zdůrazňoval, že tato emancipace je pouhou iluzí. Podle něj neustále vedeme a budeme vést rasovou válku.⁵⁹ A to nikoliv v Africe nebo na francouzsko-pruském pomezí, ale přímo v ulicích Londýna.⁶⁰

Každá rasa naplňuje svůj vlastní osud, který je nepřenositelný. Pokud se jedna rasa pokusí zcivilizovat druhou, nacházející se na zcela odlišném stupni využití svého rasového potenciálu, výsledkem je fiasko.⁶¹ François Guizot vytvořil pojem „západní civilizace“, který je však prázdnou abstrakcí.⁶² Civilizace je obdobně jako jazyk nebo umění pouhým derivátem rasy, přičemž evropský kontinent se vždy vyznačoval rasovou pluralitou. Skutečnost, že se mocnosti jako Prusko, Rakousko nebo Velká Británie snaží vybudovat rasově homogenní státy, vyústí podle Knoxe do rasové války.⁶³

Robert Knox rozdělil střední Evropu do tří základních rasových okruhů, z nichž by se po velkých politických otřesech měly stát mocenské celky: Slované na východě, jihoněmecká či gótská rasa na západě a Sasové či Skandinávci na severu založí svobodné republiky na troskách anachronických monarchií.⁶⁴ To, co (prozatím) chybí,

53 R. KNOX, *Races of Men*, s. 488.

54 Tamtéž, s. 16.

55 Tamtéž, s. v.

56 Tamtéž, s. 3–4.

57 Tamtéž, s. 107.

58 Tamtéž, s. 568.

59 Tamtéž, s. 348.

60 Tamtéž, s. 44–45.

61 Tamtéž, s. 452.

62 Tamtéž, s. 56.

63 Tamtéž, s. 213.

64 Tamtéž, s. 359.

jsou vůdci. Stabilita v Evropě však závisí na jejím politickém uspořádání na rasovém základě.⁶⁵

Jedinou skutečně demokratickou rasou na světě představují podle Knoxe Sasové, kteří dokáží spojit poslušnost k zákonům s absolutní svobodou.⁶⁶ Sasové, kteří opustí Anglii, se postupně stanou novým národem — Kanadany, Australany, Novozélandany či Američany. Obdobně se Holanďané proměnili v Jižní Africe v Búry. Skandinávští Germáni, Sasové, představovali vznešenou a demokratickou rasu, jediné skutečně svobodné plemeno na světě, jak dokládá jejich výtvar — Spojené státy americké.⁶⁷ Sasové se vyznačují vysokou, mohutnou a atletickou postavou, nejvyšší mezi všemi rasami, plavými vlasy, modrýma očima a světlou pokožkou.⁶⁸ Sasové překonávají ostatní rasy důmyslem, pracovitostí, pořádkumilovností, přesností a čistotou.⁶⁹ Saský duch je ale příliš praktický, vzdálený krásnému umění a hudbě, které vůbec nerozumí. Sas nepřijímá genialitu, které nedůvěřuje; postrádá invenci a smysl pro abstraktní myšlení a nemá v lásce metafyzické spekulace.⁷⁰ Moderní německá literatura vznikla v důsledku míšení se slovanským a vlámským živlem.⁷¹ Sas miluje lov, zápasy a tělesná cvičení. Není dobrým vojákem, ale na moři je nepřekonatelný.⁷²

Robert Knox pokládal pojmy jako „teutonský, germánský nebo kavkazský“ za zavádějící abstrakce zakrývající rasovou skutečnost.⁷³ Velký omyl, kterého se dopustili James Cowles Prichard, Thomas Arnold nebo Barthold Georg Niebuhr, spočíval v záměně Sasů za Germány (či Teutony), kteří představovali uměle vytvořenou a historicky neexistující entitu.⁷⁴ Střední a jižní Německo obývali převážně zástupci jiných plemen. Označení Germáni nebo Teutoni proto neorganicky zahrnuje několik zcela odlišných rasových skupin. Na kontinentu byli Sasové podrobeni habsburskou a hohenzollernskou dynastií. Robert Knox doufal, že spojenectví mezi britskými, skandinávskými a kontinentálními Sasy vytvoří mocnou alianci, která obnoví na evropském Severu svobodu.

Podle Knoxe jsou Keltové ze své povahy válečnickou, vznětlivou a energickou rasou a navzdory porážce u Waterloo stále dominují světu.⁷⁵ Keltské plemeno reprezentuje dvě krajnosti civilizovaného života: Paříž na straně jedné a Irsko na straně druhé. Pokud by Francie byla napadena, Knox by nepochyboval o tom, že by trikolóra záhy zavlála nad Berlínem, Vídní, Moskvou a Petrohradem.⁷⁶

65 Tamtéž, s. 360.

66 Tamtéž, s. 45–46.

67 Tamtéž, s. 348–349.

68 Tamtéž, s. 50.

69 Tamtéž, s. 53–54.

70 Tamtéž, s. 343–349.

71 Tamtéž, s. 58.

72 Tamtéž, s. 61–62.

73 Tamtéž, s. 150.

74 Tamtéž, s. 50.

75 Tamtéž, s. 319–321.

76 Tamtéž, s. 325–328.

Slované představovali podle Roberta Knoxe vznešenou a pravděpodobně nejinteligentnější rasu. Slované jsou spíše nepohlední, dobrosrdeční a požívační, vyznačují se nižší postavou a tmavými vlasy. V hudebním nadání a výkony v architektuře a dalších oblastech krásného umění překonávají Sasy a Kelty. Nikdo se nevyrovná jejich schopnosti odhalovat abstraktní zákonitosti přírody. Faustovy intelektuální aspirace byly typickým projevem slovanského či jihoněmeckého ducha. Jsou to především obyvatelé Německa a Skandinávie trpící politickou roztržičností a slabostí, kteří by se měli obávat slovanské expanze.⁷⁷

Robert Knox nevěřil v budoucnost barevných ras. Keltové si mnohé z nich podmaní mečem, zatímco Sasové smlouvami a obchodem.⁷⁸ Pokud jde o zbytek, není zřejmé, zda podlehnou brutální síle Sasů, Keltů, Rusů a Slovanů, nebo jestli je ochrání neproniknutelné pralesy, pouště a močály. Po celé planetě se bílá rasa prosazuje a ovládá rasy barevné, které se nezmohly na účinný odpor. Anglosasové okupovali Indii, zatímco Keltové expandují v severní Africe. Knox byl přesvědčen, že pouze klimatické faktory, nepříznivé pro bílou rasu, zabránily Velké Británii ve vybudování „druhé Indie“ v rovníkové Africe.⁷⁹

Rasová válka je přirozený stav. Všichni lidé věří v rasu, pouze teoretici odtržení od života její existenci popírají. Robert Knox předpovídal, že Rusové poté, co pohltnou zbytky mongolského panství ve Střední Asii a na Sibiři, vpadnou do Číny a Japonska, o které svedou zápas s Anglosasy expandujícími z nezávislé Austrálie. Čína a Japonsko se tak stanou sarmatskými nebo saskými a to bude konec mongolské rasy.⁸⁰ Černá rasa zůstává i nadále pánem střední Afriky, chráněna místními přírodními podmínkami. Jednoho dne se pravděpodobně příslušníci keltské rasy pokusí přes Senegal a Niger zmocnit celé tropické Afriky, zatímco Anglosasové budou postupovat k rovníku ze základů v jižní Africe.⁸¹ Amerika bude saská, Asie bezpochyby sarmatská a Afrika převážně keltská.⁸²

Robert Knox nebyl pochopitelně prvním západním myslitelem, který ve svých historických vizích spojil válku a rasu. Například baltimorský spisovatel, cestovatel a historik Brantz Mayer, jenž mezi lety 1841 až 1843 působil jako diplomat v Mexiku, považoval míšení ras za příčinu hospodářské stagnace a politického rozvratu země. Brantz Mayer byl přesvědčen, že příměs arabské krve v žilách Mexičanů způsobila jejich vnitřní konflikty a koncem čtyřicátých let 19. století dokonce vyvolala válečný střet se Spojenými státy americkými. Návist, kterou pociťují Mexičané vůči svému severnímu sousedovi, vyplývá z rasového instinktu.⁸³ „Mexičané jsou spíše štěpem divokého Araba na barbarském indiánovi než urozeného Španěla na vznešeném Aztékovi.“⁸⁴ Ro-

77 Tamtéž, s. 356–359.

78 Tamtéž, s. 314.

79 Tamtéž, s. 218–224.

80 Tamtéž, s. 279–281.

81 Tamtéž, s. 246.

82 Tamtéž, s. 293.

83 Brantz MAYER, *History of the War between Mexico and the United States, with a Preliminary View of its Origin*, New York 1848, s. 6.

84 TÝŽ, *Mexico, Aztec, Spanish and Republican II*, Hartford 1853, s. xi–xii.

bert Knox nicméně učinil tuto problematiku, která až doposud přebývala především ve sféře cestopisné, romantické a historické literatury, integrální součástí soudobé anatomie a antropologie.

Robert Knox ve svých vizích rasové války antcipoval rétoriku a imaginaci řady představitelů sociálního darwinismu, a to navzdory svému zdrženlivému vztahu k učení Charlese Darwina. Například Armand de Bréau de Quatrefages pronesl na půdě Pařížské antropologické společnosti 21. září 1871 přednášku *Pruská rasa (La race prussienne)* zdůrazňující, že rasová válka představuje fatální zápas mezi populacemi o holé přežití končící totálním vyhlazením jedné z nich.⁸⁵ Právnick a historik Frederick Pollock napsal v dopise historiku Edwardu Augustu Freemanovi z 26. srpna 1876: „Jako Árijec a darwinista nevidím nejmenší důvod, proč šetřit nižší a barbarské rasy kromě toho, že pokud je jejich nahrazování doprovázeno násilím a nenapravitelní barbaři dostanou do rukou ostré předměty, nadřazenou rasu to demoralizuje. Turci s Kruppovými děly a papírovými penězi jsou monstrózností.“⁸⁶ Francouzská literátka a překladatelka díla *O původu druhů* Clémence-Auguste Royerová poznamenala ve studii *Původ člověka a společnosti (Origine de l'homme et des sociétés, 1870)*, že ve vztahu k „nižším“ rasám je třeba se zbavit jakéhokoliv sentimentalismu a falešného humanismu. Jsou uvězněny v primitivním a animálním bezčasu, ze kterého je nedokážeme vysvobodit. Jde o lidské fosilní reliktů bez naděje a budoucnosti.⁸⁷ V Evropě by měl být umožněn vzestup nové válečné a dobytelské kasty, skutečné obrozené aristokracie, ztělesňující árijské ctnosti.⁸⁸ Francouzský darwinista a socialista Georges Vacher de Lapouge v roce 1887 předpověděl: „Střetnutí ras se právě nyní chystá propuknout uvnitř národů a mezi národy, a nezbyvá, než se tázat, zda ideje bratrství a rovnosti lidí nejsou proti přírodě. Jsem přesvědčen, že v příštím století se lidé budou zabíjet po miliónech kvůli rozdílu jednoho nebo dvou stupňů lebečního indexu. Lidé budou identifikováni prostřednictvím tohoto znaku, který nahradil biblický šiboleť a lingvistické pouto a poslední sentimentalisté uzří nejmasovější vyhlazování.“⁸⁹

* * *

Imaginace rasové války, která sehrála tak důležitou a tragickou úlohu v dějinách Západu ve 20. století, není pouhým intelektuálním derivátem sociálního darwinismu, ale — jak ukazuje případ Roberta Knoxe — odrazem zásadních změn v globální distribuci politické, ekonomické a symbolické moci spjatých s nástupem západní hegemonie na přelomu 18. a 19. století.

85 Francis SCHILLER, *Paul Broca: Founder of French Anthropology, Explorer of the Brain*, Berkeley 1979, s. 238; Armand de Bréau de QUATREFAGES, *La race prussienne* (Bulletins de la Société d'Anthropologie de Paris 4), Paris 1871, s. 182–185.

86 Christopher J. W. PARKER, *The Failure of Liberal Racism: The Racial Ideas of E. A. Freeman*, *The Historical Journal* 24, 1981, č. 4, s. 825–846.

87 Clémence-Auguste ROYER, *Origine de l'homme et des sociétés*, Paris 1870, s. 221–224.

88 Tamtéž, s. 567–577.

89 André PICHOT, *La société pure: De Darwin à Hitler*, Paris 2000, s. 60.

RÉSUMÉ:

The system of racial hierarchy and racial war, as developed in Western visions in the first decades of the 19th century, represented the global metaphor and symbolic and intellectual reflection of the world originated by the Eurasian revolution. Race became a privileged tool of cognition and understanding of the dramatic changes taking place at the beginning of the modern age. A racial classification of humanity was gradually developed in line with the development of Western natural sciences during the late decades of the 18th century when some scholars, inspired by Johann Friedrich Blumenbach, stressed the historical importance of the somatic diversity of humankind. After 1848, when the liberal expectations linked to European revolutionary events had not been fulfilled, a biological understanding of race as a fateful predicate justifying the historically privileged status of a specific population was shaped. Robert Knox, who was highly influenced by the teaching and ideas of the French school of transcendental anatomy emphasized in his *The Races of Men: A Philosophical Enquiry into the Influence of Race over the Destinies of Nations* published in 1850, that human nature, individual and national, was determined by race. Since the dawn of history, humankind had been divided into different and permanent racial types. That was the key to understanding of the past, the present and the future of humankind. In his concept of racial war and its consequences Robert Knox anticipated the ideas expressed by some representatives of Social Darwinism.

Prof. RNDr. Ivo Budil, Ph.D., Dean Emeritus of the Faculty of Arts in Plzeň, teaching at Metropolitan University Prague. He specialises in the history of anthropological thinking and relations between the Western civilisation and overseas territories in a wider historic and intellectual context (ivo.budil@mup.cz).